

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Εισαγωγή στα Κοινωνικά Πρότυπα

(Νάσια Τριγωνάκη Παύλου, Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος)

Πρότυπο είναι κάθε μοντέλο σύγκρισης (πρόσωπο, πράγμα ή στάση ζωής) που λαμβάνεται ως μοντέλο προς μίμηση ή αποφυγή. Η έννοια του προτύπου διαφέρει από αυτήν του ειδώλου, αφού δεν πρόκειται για ψευδή ή εσφαλμένη αντίληψη όπου το άτομο ή μια ομάδα ατόμων δείχνουν εμμονή ή τυφλή πίστη, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ειδώλων.

Σε γενικές γραμμές τα πρότυπα στη σημερινή κοινωνία προσανατολίζουν, καθοδηγούν και αποτελούν σημεία αναφοράς για τους νέους μας, συμβάλλουν σε μια σωστή κοινωνικοποίηση μέσα από την πνευματική καλλιέργεια, τον αλτρουισμό ή τη μεταφορά συσσωρευμένης πείρας και εμπειρίας από τους παλαιότερους στους νεότερους. Βοηθούν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητας, έχουν διδακτικό χαρακτήρα, παραδειγματίζουν, στηρίζουν τη δημοκρατία και άλλες υψηλές αξίες. Σε μια έρευνα που έγινε από τους Balswick & Ingoldby (1982) διαφάνηκε ότι το 23-35% των παιδιών αναφέρουν ότι πρότυπό τους είναι οι γονείς τους, το 6-10% άλλα συγγενικά πρόσωπα ενώ το 4-8% ανέφεραν ως πρότυπό τους άτομα του κοινωνικού τους περιγύρου. Αρκετά παιδιά κατονόμασαν πρόσωπα της δημοσιότητας, πολιτικούς, αθλητές ή άτομα που παρέχουν υπηρεσίες, όπως π.χ. γιατρούς ή δασκάλους.

Από την άλλη, διαφαίνεται και ένας υπέρμετρος καταναλωτισμός, ένας δογματισμός και ένας φανατισμός που φέρουν αρνητικά αποτελέσματα και σύγχυση στα άτομα και πάλι κυρίως στους νέους ανθρώπους μιας κοινωνίας όπου επικρατεί το χρήμα, το ατομικό συμφέρον, η ιδιοτέλεια, ο μιμητισμός, η βία, το έγκλημα και ο πλήρης αποπροσανατολισμός τους.

Για να φτάσει ένα άτομο να επηρεαστεί θετικά ή αρνητικά από τα εκάστοτε πρότυπα της κοινωνίας στην οποία ζει και μεγαλώνει, περνάει κάποια στάδια καθώς αλληλεπιδρά με την οικογένεια, το σχολείο, την εκκλησία, τη λογοτεχνία,

τα ΜΜΕ, την ιστορία του τόπου και του λαού του, την πολιτική κατάσταση που επικρατεί στην κοινωνία στην οποία αναπτύσσεται.

Στάδια ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του Έρικ Έρικσον

Με βάση τη θεωρία αυτή, ο άνθρωπος περνά από 8 ηλικίες ή στάδια ή κρίσεις που χαρακτηρίζονται από δυο αντίθετα στοιχεία, ένα θετικό και ένα αρνητικό. Καλούμαστε λοιπόν να περάσουμε τα στάδια αυτά με 'επιτυχία' ώστε να διαμορφωθεί στον καθένα μας μια υγιής και ξεχωριστή πραγματικότητα.

Καθώς το παιδί από τη γέννησή του και μέχρι το τέλος του 1^{ου} έτους της ζωής του περνάει από την *Εμπιστοσύνη* στη *Δυσπιστία*, το σημαντικότερο πρότυπό του είναι η μητέρα του. Ως το τέλος του 2^{ου} έτους, περνώντας από την *Αυτονομία* στην *Αμφιβολία*, πρότυπά του είναι πλέον και οι δυο γονείς του, ενώ ως το τέλος του 5^{ου} έτους και αφού έχει περάσει από την *Πρωτοβουλία* και την *Ενοχή* δέχεται πρότυπα από την ευρύτερη οικογένεια, την κοινωνία και το σχολείο.

Τα επόμενα έξι χρόνια, δηλαδή ως και το τέλος του 12^{ου} έτους και εφόσον έχει κατακτήσει με επιτυχία τα προηγούμενα τρία ηλικιακά στάδια, μπαίνει στο στάδιο της *Φιλοπονίας – Κατωτερότητας*. Μαθαίνει να είναι παραγωγικό, συνεργάσιμο, νιώθει ικανοποίηση και ολοκληρώνει τα έργα του. Στο στάδιο αυτό υπάρχει ο κίνδυνος μήπως το παιδί εκλάβει την παραγωγικότητα ως το ύψιστο αγαθό και μετατραπεί σε υπερβολικά ανταγωνιστικό άτομο, υπηρέτης βασικά του συστήματος.

Από το 13^ο έτος της ηλικίας το άτομο επηρεάζεται πλέον από ομάδες συνομηλίκων και προσπαθεί να αντεπεξέλθει στην αναπτυξιακή διαδικασία της εφηβείας μέσα από την εύρεση της *Ταυτότητας* και τη *Σύγχυση ρόλων*. Στο στάδιο αυτό φαίνεται η επιτυχία στη διαχείριση των προηγούμενων κρίσεων – ο έφηβος που έχει νιώσει αγάπη από τους γονείς του είναι αυτόνομος με ώριμη συμπεριφορά και παραγωγικός, αποκτά μια πιο υγιή ταυτότητα του Εγώ η οποία θα δώσει νόημα και κατεύθυνση στη ζωή του.

Από το 21^ο έτος και μέχρι τα γεράματά του ο άνθρωπος περνάει είτε από την *Οικειότητα* στη *Δημιουργικότητα* και την *Ικανοποίηση* ως το τέλος της ζωής του ή στην *Απομόνωση*, την *Αδράνεια* και την *Απόγνωση*.

Φαίνεται λοιπόν ότι τα πρότυπα μιας κοινωνίας επηρεάζουν το άτομο και την εξέλιξή του περισσότερο κατά τη διάρκεια της σχολικής και της εφηβικής ηλικίας. Για τον τρόπο που αυτό γίνεται έχουν μιλήσει αρκετοί κοινωνικοί ψυχολόγοι, ανάμεσά τους και ο A. Bandura με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης.

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης

Η κοινωνική μάθηση αποτελεί εξέλιξη του συμπεριφορισμού καθώς λαμβάνει υπόψη του την κοινωνική ζωή του ανθρώπου και τον σημαντικό ρόλο που μπορούν να παίξουν και παίζουν τα διάφορα πρότυπα στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του. Για τους υποστηρικτές της κοινωνικής μάθησης, η μάθηση γίνεται μέσα από την παρατήρηση και το παράδειγμα και όχι μέσα από τις ανταμοιβές. Υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στο άτομο, τη συμπεριφορά του και το περιβάλλον.

Ο A. Bandura, που ανέπτυξε ερευνητικά και θεωρητικά τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, επικεντρώνει τη βασική της φιλοσοφία στη διαπίστωση ότι: «ο άνθρωπος μαθαίνει περισσότερα πράγματα παρατηρώντας συμπεριφορές προτύπων, παρά από την οικογένεια και το σχολείο».

Τα πρότυπα χρησιμοποιούνται από το άτομο για να αποκτήσει νέες συμπεριφορές. Στη διαδικασία μίμησης προτύπων τεράστιο ρόλο παίζουν η ποιότητα των προτύπων (γόνιτρο, δύναμη, τρόπος αντιμετώπισης καταστάσεων), τα χαρακτηριστικά του παρατηρητή που επιλέγει ποια πρότυπα μιμείται και πώς τα φιλτράρει. Η ανθρώπινη συμπεριφορά ερμηνεύεται μέσα από την αλληλεπίδραση ατόμου –περιβάλλοντος και μέσα από τη μιμητική μάθηση, την ταύτιση, την παρατήρηση και το συμβολισμό.

Η θεωρία του Bandura έχει χρησιμοποιηθεί στη διδασκαλία κυρίως στο συναισθηματικό τομέα και πιο συγκεκριμένα στη διαμόρφωση συγκεκριμένων

στάσεων των μαθητών. Θέση της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης είναι πως η στάση του μαθητή δεν εδραιώνεται ούτε αλλάζει με διαλέξεις και μονολογικές παραδόσεις. Αλλάζει ή εδραιώνεται μέσα από την προβολή προτύπων, τα οποία επιλέγει ο μαθητής ως παραδείγματα για να οργανώσει τη δική του συμπεριφορά.

Η μάθηση μέσω της παρατήρησης και μίμησης προτύπων έχει ιδιαίτερη σημασία για τα μικρά παιδιά, γιατί πρωτίστως μαθαίνουν από τους γονείς τους σε μια ηλικία που είναι καθοριστική για την ψυχική, σωματική και νοητική τους ανάπτυξη. Όσο πιο θετική είναι η στάση των γονιών – προτύπων, τόσο πιο αποτελεσματική είναι η διαδικασία μάθησης του παιδιού.

Κοινωνικά πρότυπα και συμπεριφορά (Ντανιέλα Χριστοφίδου, Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος)

Είναι γνωστό και αποδεκτό στη διεθνή βιβλιογραφία ότι το βρέφος, κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων ετών της ζωής του και ιδίως κατά τη διάρκεια της κρίσιμης περιόδου (από 3 μηνών μέχρι 1 έτους), χρειάζεται τη στενή αλληλεπίδραση με έναν τουλάχιστο ενήλικο. Εάν η στενή αυτή επαφή λόγω ειδικών συνθηκών είναι ελλιπής, όπως π.χ. συμβαίνει σε ορφανοτροφεία, όπου υπάρχει ελάχιστη επαφή με κάποιον ενήλικα, τότε ενδέχεται η κοινωνική, νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη του βρέφους να είναι ελλιπής ή να καθυστερήσει. Επομένως, αρχικά η μητέρα ή ο ενήλικας που θα αποτελέσει το σημείο αναφοράς για το βρέφος, διαδραματίζει ή παίζει σπουδαίο/καθοριστικό ρόλο ως φορέας κοινωνικοποίησης και ταύτισης του παιδιού. Η στενή αυτή αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο αποτελεί τη βάση ανάπτυξης αρχικά των δυαδικών και μετέπειτα όλων των άλλων σχέσεων στη ζωή του παιδιού.

Τα **κοινωνικά πρότυπα** παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Δεν έχουν όμως πάντα την ίδια ισχύ ή επιρροή στη ζωή του αναπτυσσόμενου ανθρώπου. Κατά συνέπεια μπορεί κανείς να επηρεάζεται από κάποια ομάδα πολύ περισσότερο σε μια ορισμένη φάση της ζωής του και λιγότερο από μια άλλη. Για παράδειγμα, στα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής, η ομάδα που επηρεάζει σχεδόν αποκλειστικά την προσωπικότητα του παιδιού είναι η **οικογένεια**. Με την είσοδο του παιδιού στο Δημοτικό σχολείο, στα έξι περίπου χρόνια, το παιδί αρχίζει να αποτελεί μέλος της σχολικής ομάδας και τότε ο **δάσκαλος** του ξεκινά να επιδρά στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του. Αποτελεί όμως ένα πρότυπο για το παιδί, του οποίου η στάση και η συμπεριφορά παίζουν ένα σημαντικό ρόλο καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής του ζωής.

Παράλληλα το παιδί και μέχρι την εφηβεία εξακολουθεί σ' ένα σημαντικό βαθμό να επηρεάζεται από τα πρότυπα της οικογένειάς του στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του.

Σε πειράματα που έγιναν στο παρελθόν, στα οποία παιδιά πέντε ετών μιμήθηκαν την επιθετική συμπεριφορά των ενηλίκων, φαίνεται ότι η **συμμόρφωση** με μία συμπεριφορά πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό μέσα από την οπτική αλλά και την ακουστική δίοδο. Όταν τα παιδιά βλέπουν στην τηλεόραση προγράμματα με βία και επιθετικότητα και στη συνέχεια μιμούνται τις ίδιες πράξεις, αυτό σημαίνει ότι επηρεάζονται από τη συμπεριφορά των πρωταγωνιστών. Με άλλα λόγια μιμούνται την αρνητική, στη συγκεκριμένη περίπτωση, συμπεριφορά των προτύπων τους, που μπορεί να είναι και κάποιος αγαπημένος τους ηθοποιός ή ήρωας. Άλλωστε, πώς αλλιώς θα μπορούσε να ερμηνευθεί η συμπεριφορά των εφήβων που αρχίζουν να καπνίζουν; Οι πλείστοι συνήθως περιγράφουν τους πρώτους τους πειραματισμούς με το κάπνισμα ως δυσάρεστες εμπειρίες. Παρ' όλ' αυτά όμως συνεχίζουν. Γιατί άραγε; Μήπως τα πρότυπά τους στη συγκεκριμένη περίοδο της ζωής τους παίζουν τόσο καθοριστικό ρόλο, που η ανάγκη του να «ανήκουν» στην ομάδα των συνομήλικων τους τους κάνει να ταυτίζονται και τελικά να συμμορφώνονται μ' αυτά;

Επίσης, οι γονείς αποτελούν καθοριστικά πρότυπα για τους εφήβους και την υιοθέτηση μιας συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα το κάπνισμα. Παράλειψη θα αποτελούσε η μη συμπερίληψη των εκπαιδευτικών, οι οποίοι από νωρίς αποτελούν πολύ σημαντικά πρότυπα για τα παιδιά μας και τα παιδιά από νωρίς έχουν στραμμένο το βλέμμα τους πάνω τους.

Τα παιδιά με **«ειδικές ανάγκες»** που είναι μια ιδιαίτερη αλλά πολύ σημαντική κατηγορία παιδιών, σε μεγάλο ποσοστό ενταγμένα στα σχολεία μας, επιζητούν θετικά κοινωνικά πρότυπα.

Πέραν της σημασίας που έχουν τα θετικά πρότυπα ούτως ή άλλως για όλα τα παιδιά, για ένα π.χ. ανάπηρο ή κωφό παιδάκι το να έρθει σ' επαφή μ' έναν ενήλικα ανάπηρο ή κωφό, ο οποίος (για παράδειγμα στο επάγγελμά του ή σ' ένα άθλημα) τα έχει καταφέρει στη ζωή του, αποτελεί και το κίνητρο για να συνεχίσει να προσπαθεί και να θέτει στόχους στη ζωή του.

Σε σχετικό άρθρο με θέμα τις κοινωνικές εμπειρίες παιδιών με αναπηρία και την επίδραση του περιβάλλοντος φάνηκε ότι οι γονείς συγκεκριμένης ομάδας παιδιών με ειδικές ανάγκες, βοηθούσαν τα παιδιά τους ν' αποκτήσουν μια αξιοπρεπή κοινωνική ταυτότητα, ενθαρρύνοντάς τα να διαλέξουν, για παράδειγμα, ρουχισμό της τελευταίας μόδας ή τη μόδα που ακολουθεί η ομάδα των συνομηλίκων τους. Στο συγκεκριμένο άρθρο γίνεται αναφορά και στη σημασία που παίζουν οι ευκαιρίες που δίνονται σ' ένα παιδί με ειδικές ανάγκες να δοκιμάσει διάφορους τύπους παιχνιδιού όταν βρίσκεται σε περιβάλλον με παιδιά χωρίς αναπηρία. Όπως προαναφέρθηκε, τα παιδιά μαθαίνουν σε μεγάλο βαθμό μέσα από τη μίμηση, την ταύτιση και την ανάγκη συμμόρφωσης με τα κοινωνικά τους πρότυπα.

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών μας και ο ρόλος των οικιακών βοηθών (Μιχάλης Ιωάννου, Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος)

Η ποιότητα της διαπαιδαγώγησης που το παιδί θα δεχτεί στα πρώτα χρόνια της ζωής του, θα αποτελέσει για το ίδιο σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης και προσαρμογής στη ζωή. Η προσωπικότητά μας διαμορφώνεται στα πρώτα 2-3 χρόνια της ζωής μας και σε μεγάλο βαθμό καθορίζεται από τη στάση και συμπεριφορά των ανθρώπων που είναι γύρω μας, που μας μιλούν και μας αγαπούν. Το παιδί μιμείται, αντιγράφει τα άτομα του περιβάλλοντός του και σε μεγάλο βαθμό η συμπεριφορά του καθορίζεται έμμεσα από την ταύτισή του με τα άτομα που ασχολούνται περισσότερο μαζί του.

Είναι γνωστό πως η συμπεριφορά του παιδιού αναπτύσσεται όχι μόνο με βάση αυτά που οι άλλοι του λένε και αυτό ακούει, αλλά πολύ περισσότερο με αυτά που το παιδί βλέπει στον τρόπο που οι άλλοι συμπεριφέρονται.

Η συναισθηματική σχέση του παιδιού με το περιβάλλον του σχετίζεται άμεσα με την παρουσία και την εμπλοκή των γονιών του και ιδιαίτερα της μητέρας του. Είναι γνωστό πως η σύνδεση αυτή αναπτύσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, του τοκετού και των πρώτων εμπειριών και βιωμάτων του παιδιού. Η ποιότητα της σύνδεσης αυτής θα καθορίσει μεταγενέστερα μεταξύ γονιών και παιδιών το είδος, την ποιότητα, τη σχέση, την επικοινωνία. Οι απώλειες που θα προκύψουν από το συναισθηματικό αυτό δεσμό δεν αναπληρώνονται μεταγενέστερα. Έρευνες φανερώνουν πως η ανάπτυξη της παραβατικότητας, της σχολικής αποτυχίας, ακόμα και της εμπλοκής στα ναρκωτικά συνδέονται με τις απώλειες αυτές.

Γνωρίζουμε επίσης πως οι ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, όπως είναι αυτές της αγάπης, της ασφάλειας, της υποστήριξης, της αναγνώρισης, ικανοποιούνται στο παιδί μέσα από τη σχέση του με τους γονείς του.

Η **αυτοεκτίμηση** του παιδιού, ως ασπίδα μελλοντικής του προστασίας, έχει ως βάση τη συναισθηματική του ανάπτυξη ως αποτέλεσμα της σχέσης του και της επικοινωνίας του με τους γονείς του.

Η **οριοθέτηση** στη συμπεριφορά του παιδιού, πρέπει να ξεκινά από πολύ νωρίς στη ζωή του και σχετίζεται με την κατανόηση, την αγάπη, τη σταθερότητα και τη συνέπεια που δείχνουν τα σημαντικά πρόσωπα του περιγύρου του παιδιού σ' αυτό. Αυτή η οριοθέτηση αποτελεί σημαντικό παράγοντα αυτοπροστασίας του παιδιού. Τα όρια (να κοιμάται νωρίς, να τρώει, να ντύνεται μόνο του, να

αναλαμβάνει ευθύνες κ.ά.) αποτελούν την κατάληξη των καθημερινών θετικών βιωμάτων και εμπειριών του παιδιού. Τα παιδιά σε καμιά ηλικία δεν οριοθετούνται με φωνές, απειλές και τιμωρίες. Μέσα από τις θετικές ενισχύσεις του περιβάλλοντος θα πρέπει το παιδί να μάθει να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και ευθύνες για καταστάσεις που το αφορούν άμεσα και του καθορίζουν τη στάση του απέναντι στον εαυτό του και τους άλλους.

Η ποσότητα και ποιότητα του λόγου ως το βασικότερο εργαλείο μάθησης, εξαρτάται από τα καθημερινά ακούσματα του περιβάλλοντος και της υπομονής που οι άλλοι δείχνουν στο παιδί.

Με βάση τους πιο πάνω παράγοντες που οδηγούν στη σωστή ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, θεωρείται πως η ξένη οικιακή βοηθός δεν είναι το πιο κατάλληλο πρόσωπο για το μέγαλωμα ενός παιδιού. Είναι η μη γνώση της ορθής ελληνικής γλώσσας, η διαφορετική κουλτούρα, οι ενδεχόμενες συναισθηματικές αδυναμίες και ελλείψεις των οικιακών βοηθών που δημιουργούν τις ανάλογες δυσκολίες στο σωστό χειρισμό και οριοθέτηση του παιδιού.

Η παρουσία οικιακής βοηθού στην οικογένεια προβληματίζει σε σχέση με άλλες επιλογές φύλαξης του παιδιού όπως είναι ο παιδικός σταθμός και οι γιαγιάδες.

Παρόλο που στον παιδικό σταθμό εξυπηρετούν το παιδί περισσότερο από ένα άτομα, αυτός θεωρείται καλύτερη επιλογή για την ανάπτυξή του. Έρευνες φανερώνουν πως οι γιαγιάδες προσφέρουν στα παιδιά που μεγαλώνουν πολλή αγάπη και αυτά καταλήγουν να είναι ήρεμα και χωρίς θυμό στη ζωή τους.

Σε καμιά περίπτωση ο ρόλος του γονιού δεν πρέπει να μεταφέρεται στην οικιακή βοηθό. Η οικιακή βοηθός π.χ. δεν στέλλεται στο σχολείο για να ρωτήσει για τη σχολική επίδοση των παιδιών. Στα γενέθλια και στις εξόδους των παιδιών στο πάρκο θα πρέπει αυτά να συνοδεύονται από τους ίδιους τους γονείς τους.

Ενώ παλαιότερα η μητέρα υποχρέωνε τον άντρα να εμπλακεί και να βοηθήσει στο μέγαλωμα του παιδιού, στις μέρες μας βρίσκει διέξοδο στην οικιακή βοηθό με αποτέλεσμα ο άντρας να μένει εκτός της διαδικασίας.

Είναι λάθος η οικιακή βοηθός να αναλαμβάνει από την αρχή και εξ' ολοκλήρου το μέγαλωμα των παιδιών, γιατί με αυτό τον τρόπο οι γονείς στερούνται της ευκαιρίας να τα γνωρίσουν. Κάποιοι από τους σημερινούς γονείς δεν έχουν τύσει ούτε και λούσει έστω και μια φορά τα παιδιά τους.

Η θρησκεία, το χρώμα του δέρματος, το σχήμα των ματιών, εκλαμβάνονται από το παιδί με έναν τρόπο αρνητικό. Το παιδί τα συσχετίζει με το συγκεκριμένο ρόλο της οικιακής βοηθού πράγμα που δεν βοηθά στην αποδοχή της διαφορετικότητας, γιατί τα παιδιά έχουν πάντοτε ως πρότυπο, τους γονείς τους.

Οικογενειακά Πρότυπα

(Χρυστάλλα Μαζέρη, Μαρία Μάμα, Μαρίνα Πασπαρή, Μαρία Πέτρου – Εκπαιδευτικοί Ψυχολόγοι)

Η οικογένεια είναι ένα ενεργό σύστημα, όπου τα άτομα αλληλεπιδρούν και αναπτύσσουν τη δική τους κουλτούρα και το δικό τους κώδικα επικοινωνίας. Οι σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας είναι ισχυρές και δυναμικές, επηρεάζοντας έτσι τις συμπεριφορές και τις εμπειρίες τους.

Ο πρώτος σημαντικός παράγοντας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη του κάθε παιδιού είναι η οικογένεια. Οι πρώτες του σχέσεις με την οικογένειά του (γονείς, αδέρφια, ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον) είναι καθοριστικός σταθμός στην όλη του ανάπτυξη.

Τα πρώτα χρόνια της ζωής ενός παιδιού θεωρούνται ως τα πλέον κρίσιμα και σημαντικά για την περαιτέρω ανάπτυξή του. Κυρίαρχο ρόλο σε αυτό παίζουν τα γονεϊκά πρότυπα. Το παιδί, ήδη από τον 7ο με 8ο μήνα της ζωής του, αρχίζει να προσκολλάται στη μητρική φιγούρα. Αν οι γονείς, κατά τη φάση αυτή, είναι σταθεροί στη συμπεριφορά τους απέναντι στο παιδί τους, παρέχοντάς του ξεκάθαρα μηνύματα και ασφάλεια, τότε το παιδί θα αποκτήσει τη βασική εμπιστοσύνη, η οποία θα αποτελέσει τη βάση για τη μετέπειτα κοινωνική συμπεριφορά του.

Κατά τη νηπιακή ηλικία, τα παιδιά αρχίζουν να αναπτύσσουν το συμβολικό παιχνίδι και τη μίμηση. Έτσι, οποιαδήποτε μορφή συμπεριφοράς αναπτύσσουν οι γονείς, οι οποίοι αποτελούν τα βασικότερα πρότυπα, περνάει στα παιδιά μέσω της μίμησης και της παρατήρησης.

Όταν στα παιδιά παρουσιάζονται θετικά πρότυπα, τότε η ενίσχυση της ηθικής τους συμπεριφοράς είναι σίγουρη. Δεν αρκεί ο γονέας να διακηρύσσει κανόνες συμπεριφοράς και ηθικής ή να συμβουλεύει τα παιδιά του, αλλά οφείλει να αποτελεί ο ίδιος ηθικό πρότυπο. Το παιδί έχει την τάση να μιμείται τους γονείς του και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υιοθετεί τους κανόνες και τη συμπεριφορά τους, διαμορφώνοντας έτσι το χαρακτήρα του.

Υπάρχει πληθώρα επιπτώσεων που μπορεί να έχει η συμπεριφορά των γονέων στην ανάπτυξη των παιδιών. Για παράδειγμα, γονείς που δείχνουν ενδιαφέρον για τη γνώση και την εκπαίδευση, καλλιεργούν στα παιδιά τους την αγάπη για μάθηση. Γονείς με αυτοπεποίθηση έχουν παιδιά που νιώθουν σιγουριά για τις ικανότητές τους. Επίσης, γονείς που έχουν μεταξύ τους συνεργασία, αμοιβαία εμπιστοσύνη και ειλικρινή επικοινωνία, μαθαίνουν δεξιότητες επικοινωνίας στα παιδιά τους. Γονείς οι οποίοι είναι οι ίδιοι κοινωνικοί, συναναστρέφονται με πολύ κόσμο και μιλούν εύκολα σε ξένους, συμβάλλουν στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών τους. Ακόμη, γονείς που παραδέχονται τα λάθη τους και προσπαθούν να τα διορθώνουν, βοηθούν τα παιδιά να καταλάβουν ότι κανείς δεν είναι τέλειος και ότι μπορούν να επανορθώσουν σε περιπτώσεις που γίνει κάποιο λάθος. Γονείς οι οποίοι είναι συνεπείς στο χρόνο, στα λεγόμενα και στις πράξεις τους, διδάσκουν στα παιδιά πώς να είναι και τα ίδια συνεπή στις υποχρεώσεις τους, να τηρούν τις υποσχέσεις τους και να ακολουθούν κάποιο πρόγραμμα.

Από την άλλη, έρευνες δείχνουν πως οι γονείς μπορεί να έχουν και αρνητικές επιδράσεις στην ανάπτυξη των παιδιών. Για παράδειγμα, τα παιδιά καπνιστών έχουν περισσότερες πιθανότητες να καπνίσουν. Οι γονείς που τιμωρούν με βίαιους τρόπους τα παιδιά τους, τα μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τη βία απέναντι στους άλλους. Επίσης, στις περιπτώσεις που οι γονείς έχουν άγχος ή χαμηλή αυτοεκτίμηση, τα παιδιά γίνονται ευάλωτα και λιγότερο ψυχικά ανθεκτικά.

Οι επιλογές, οι στάσεις και γενικότερα οι πράξεις των γονέων θεωρούνται πιο σημαντικά από τα λεγόμενά τους, αφού τα παιδιά θυμούνται και τείνουν να μιμούνται κυρίως τις πράξεις, παρά τα λόγια των γονιών τους. Έτσι, όταν θα

βρεθούν σε ανάλογη θέση να πάρουν μια απόφαση για τον εαυτό τους, θα σκεφτούν τι έκαναν οι γονείς σε ανάλογες καταστάσεις και όχι τι είπαν.

Τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα, αποτελούν βασικά πρότυπα στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου των παιδιών τους . Αγόρια και κορίτσια στη νηπιακή ηλικία έχουν την τάση να διαλέγουν ως πρότυπο το γονιό του ίδιου φύλου για να ταυτιστούν. Οπότε, οι γονείς διδάσκουν στο παιδί τον κοινωνικό ρόλο του φύλου του, δηλαδή συμπεριφορές που θεωρούνται από την κοινωνική ομάδα ως αποδεκτές για το κάθε φύλο.

Η σπουδαιότητα τόσο του πατέρα όσο και της μητέρας είναι αναμφισβήτητη. Ωστόσο σε περιπτώσεις απουσίας τους, υπάρχουν ευκαιρίες στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον που μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα. Για παράδειγμα, σε περιπτώσεις απουσίας του πατέρα, το οικογενειακό περιβάλλον της μητέρας –γονείς, αδέρφια ή άλλοι συγγενείς- μπορούν να χρησιμεύσουν ως ανδρικά πρότυπα για το παιδί. Παππούδες, γείτονες, δάσκαλοι, άλλα παιδιά, μπορούν να αποτελέσουν θετικά πρότυπα για μίμηση.

Όπως έχει αναφερθεί, πολύ συχνά στην κυπριακή κοινωνία, οι παππούδες αναλαμβάνουν ένα σημαντικό κομμάτι της ανατροφής των εγγονιών τους, λόγω πολλών ωρών εργασίας και των δύο γονιών – πιο σπάνια αναλαμβάνουν τη γονεϊκή μέριμνα σε περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει ακατάλληλους τους γονείς για τη φροντίδα των παιδιών τους. Σε περίπτωση δε θανάτου ενός από τους δύο γονείς, μπορεί να λειτουργήσουν ως υποκατάστατο του απολεσθέντα γονέα.

Αναμφίβολα η προσφορά των παππούδων, τόσο σε συναισθηματικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτή κάποιας νταντάς. Είναι άτομα που πραγματικά γνοιάζονται και υπεραγατούν τα παιδιά («του παιδιού μου το παιδί, δυο φορές παιδί μου»). Παππούδες οι οποίοι τηρούν τα ήθη και τα έθιμα του τόπου μας, λειτουργούν ως πρότυπο στο να συνεχιστούν οι παραδόσεις (π.χ. ζύμωμα ψωμιού, κατασκευή κυπριακών εδεσμάτων κ.λ.π). Παππούδες με υπομονή, που αφιερώνουν χρόνο για συζήτηση με τα παιδιά, που διηγούνται

ιστορίες και προσωπικές εμπειρίες, διδάσκουν στα παιδιά δεξιότητες επικοινωνίας και τα βοηθούν να καλλιεργήσουν την ευαισθησία, να ακούν και να συμμερίζονται τον άλλο σε αυτά που λέει και αισθάνεται.

Πολλές φορές όμως, αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στην πυρηνική οικογένεια με αποτέλεσμα να υποβαθμίζουν και να ακυρώνουν τους γονείς στο ρόλο τους. Δεν θέτουν όρια στα παιδιά, αφού δεν λένε ποτέ όχι σε ό,τι τους ζητήσουν, για να μη χαλάσουν την καλή εικόνα των αγαπημένων παππούδων. Αρκετές φορές τείνουν, ως «μεγαλύτεροι» και «σοφότεροι», να κριτικάρουν τους γονείς για κάποια συμπεριφορά τους μπροστά στα παιδιά. Δημιουργείται έτσι μια σύγχυση ρόλων στην οικογένεια.

Σίγουρα όμως, η σύγχυση αυτή μπορεί να εκλείψει εάν γονείς και παππούδες ακολουθήσουν «κοινή γραμμή» στην ανατροφή των παιδιών, με σταθερά όρια και συνέπειες. Ανεκτίμητη είναι η παρουσία του παππού και της γιαγιάς που μπορεί να λειτουργήσει ως ενισχυτική και υποστηρικτική στο ρόλο των γονιών.

Εξαιρετικά σημαντική και πολύτιμη για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός παιδιού είναι και η σχέση του με άλλα αδέρφια. Σε περιπτώσεις όπου υπάρχει απουσία ή ανεπάρκεια στο γονεϊκό ρόλο, τα μικρότερα παιδιά ταυτίζονται και έχουν ως πρότυπα μεγαλύτερά τους αδέρφια. Η ύπαρξη αδελφών μέσα στην οικογενειακή ομάδα είναι σημαντική για το κάθε παιδί και έχει θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις, ανάλογα με το πώς διαμορφώνονται οι μεταξύ τους σχέσεις.

Τα αδέρφια λειτουργούν ως καλύτερα πρότυπα στην ανάπτυξη ενός παιδιού κυρίως σε συμπεριφορές όπως, πώς να συμπεριφερθεί στο σχολείο, στο δρόμο, πώς να συμπεριφερθεί σε φίλους του, πώς να λειτουργήσει σε ένα ομαδικό παιχνίδι. Συγκεκριμένα, το να έχει κάποιο παιδί αδέρφια βοηθάει σημαντικά, διότι το παιδί έχει μια πρώτη σημαντική εμπειρία άλλων παιδιών, περίπου συνομηλίκων, μαθαίνει να μοιράζεται, να βοηθάει, να συνεργάζεται, να βρίσκει τη θέση και το ρόλο του μέσα στην ομάδα, να αποδέχεται τη διαφορετικότητα, να βιώνει θετικά συναισθήματα για τον άλλο, να συνυπάρχει και να συμβιώνει με άλλα παιδιά, να παίρνει πληροφορίες για το άλλο φύλο. Όλες αυτές οι εμπειρίες

και οι ανταλλαγές μεταξύ αδελφών βοηθούν το παιδί στη λειτουργία και την προσαρμογή του σε άλλες ομάδες εκτός οικογένειας, κοινωνικές, σχέσεων με το άλλο φύλο και εργασιακές αργότερα.

Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη αδελφών μερικές φορές επιδρά και αρνητικά, γιατί οι μεταξύ τους σχέσεις χαρακτηρίζονται από αντιπαλότητα και ανταγωνιστικότητα, συνοδευόμενες από έντονες συναισθηματικές φορτίσεις που εκφράζονται με αρνητικά συναισθήματα. Επίσης, κάποιες φορές τα παιδιά που έχουν μεγαλύτερα αδέρφια μπορεί να μάθουν ανεπιθύμητες συμπεριφορές όπως το κάπνισμα, το ποτό, παραβατικές πράξεις και συμπεριφορές.

Έτσι, οι αδελφικές σχέσεις διακυμαίνονται από το θετικό, που είναι η αγάπη και η υιοθέτηση θετικών προτύπων, μέχρι το αρνητικό που είναι το μίσος και η υιοθέτηση αρνητικών συμπεριφορών, η οποία χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και έγκαιρης παρέμβασης.

Συμπερασματικά, η ύπαρξη υγιών και θετικών προτύπων βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν μια σαφή ιδέα για το ρόλο που θα διαδραματίσουν μέσα στην κοινωνία. Θα είναι σε θέση, ως ενήλικες, να δώσουν λειτουργικές απαντήσεις στα ερωτήματα: «Τι θέλω να κάνω στη ζωή μου;», «Τι επάγγελμα θα ακολουθήσω;», «Πώς θέλω το σύντροφό μου στη ζωή;», «Τι θεωρώ σπουδαίο στη ζωή για να αγωνιστώ;».

Κοινωνικά Πρότυπα και Σχολείο (Έλενα Τρύφωνος, Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος)

Το σχολείο αποτελεί τη δεύτερη κοινωνική ομάδα, στην οποία εισέρχεται το παιδί μετά την οικογένεια. Μια ομάδα που επηρεάζει τη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς του, γιατί το παιδί εξακολουθεί να παρατηρεί και να μιμείται συμπεριφορές των ατόμων γύρω του. Το σχολείο είναι μια προέκταση της κοινότητας και της οικογένειας και εκφράζει τις αξίες, τις στάσεις και τους σκοπούς της κοινωνίας. Επομένως, η οργάνωση και η δομή του σχολείου είναι σημαντικός παράγοντας στην προαγωγή της ψυχικής υγείας των παιδιών.

Από πολύ νωρίς, από τη φοίτηση του παιδιού στο νηπιαγωγείο, ξεκινά η μίμηση συμπεριφορών και η διαμόρφωση του χαρακτήρα. Συχνά ξεχνούμε την επίδραση που μπορεί να έχουν αυτά τα πρώτα σχολικά χρόνια στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Αλλά, όπως αναφέρει ο Robert Fulghum σε ένα του απόφθεγμα «Όσα πραγματικά πρέπει να ξέρω για το πώς να ζω, τι να κάνω και πώς να είμαι, τα έμαθα στο νηπιαγωγείο. Η σοφία δε βρισκόταν στην κορυφή του σχολικού βουνού, αλλά εκεί, στα βουναλάκια από άμμο, στο νηπιαγωγείο.»

Με την ένταξη του παιδιού στο Δημοτικό Σχολείο, η επιρροή των γονιών συχνά μειώνεται και τα παιδιά αρχίζουν πλέον να επηρεάζονται και να ταυτίζονται με άλλα άτομα, όπως είναι οι εκπαιδευτικοί. Το σχολικό περιβάλλον προσφέρει πολλαπλά πρότυπα συμπεριφοράς και τρόπου ζωής, γιατί τα παιδιά έρχονται σε επαφή με πολλούς εκπαιδευτικούς και συχνά συγκρίνουν τα χαρακτηριστικά τους, ταυτίζονται με κάποια απ' αυτά και απορρίπτουν τα χαρακτηριστικά

κάποιων άλλων. Ειδικά, στις μικρές ηλικίες, οι εκπαιδευτικοί θεωρούνται από τα παιδιά ως άτομα άξια θαυμασμού και εκτίμησης. Δεν είναι τυχαίο, που τα μικρά παιδιά συχνά προσδίδουν στοιχεία μητρικού ρόλου στη δασκάλα τους γιατί έχουν ανάγκη να ταυτιστούν με ένα μοντέλο που τους προσφέρει ασφάλεια και είναι μέσω αυτής της σχέσης που καταφέρνουν να προσαρμοστούν ομαλά σε κοινωνικά συστήματα και εκτός οικογένειας.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι μόνο η διδασκαλία των μαθημάτων αλλά να διαπαιδαγωγεί με το παράδειγμα και τη συμπεριφορά του, γιατί η γενικότερη στάση του δημιουργεί πρότυπα αναφοράς για τους μαθητές, ιδίως των μικρότερων ηλικιών.

Το παιδί έχει ανάγκη να ταυτιστεί με ένα δάσκαλο δίκαιο και δημοκρατικό, που ενισχύει τον αμοιβαίο σεβασμό, την αλληλεγγύη και τη συνεργασία, την υπευθυνότητα και τη συνέπεια μέσα στη τάξη. Ένας δάσκαλος που παρατηρεί, κατανοεί τα προβλήματα των μαθητών του και επικοινωνεί με τους μαθητές του, δημιουργεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και προκαλεί το θαυμασμό και την επιθυμία των μαθητών να ταυτιστούν μαζί του.

Όταν τα παιδιά εισέρχονται στην εφηβεία όμως, η επίδραση τόσο της οικογένειας όσο και των εκπαιδευτικών δέχεται μια κάμψη και κατ' επέκταση η ταύτισή τους με αυτά τα κοινωνικά πρότυπα. Οι έφηβοι, ως άτομα που έχουν ανάγκη για αυτονομία και ανεξαρτησία, συχνά πάνε κόντρα σε συστήματα «εξουσίας», όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο, κ.τ.λ. Έτσι, η αναζήτηση προτύπου στο πρόσωπο ενός εκπαιδευτικού συνοδεύεται από την ανάγκη εναντίωσης και αναμέτρησης. Ο έφηβος ζητά από τον εκπαιδευτικό να είναι ανεκτικός, φιλικός αλλά ταυτόχρονα και δυναμικός για να μπορεί να του προσφέρει πέραν από τις γνώσεις και ασφάλεια. Τον χρειάζεται κοντά του αλλά ταυτόχρονα επιθυμεί να κρατήσει απόσταση απ' αυτόν για να μπορεί να αναπτυχθεί αυτόνομα και ανεξάρτητα. Η ταύτιση πάντως των παιδιών με έναν εκπαιδευτικό, έχει δείξει ότι μπορεί να είναι ένας παράγοντας που επιδρά θετικά στην απόφασή τους να συνεχίσουν τις σπουδές τους.

Επίσης, κατά τη διάρκεια της εφηβείας παρατηρείται ότι μειώνεται το κύρος των γονιών και των εκπαιδευτικών και ενισχύεται η επιρροή των συνομηλίκων, που είναι όμοιοι με αυτούς και διαφορετικοί από τους ενήλικες. Ο έφηβος αισθάνεται την ανάγκη αλλά και την πίεση να ενταχθεί σε ομάδες συνομηλίκων για να μην διαφέρει από τους άλλους. Αυτό συχνά τον υποχρεώνει να αντιγράψει την εξωτερική εμφάνιση που είναι της μόδας τη συγκεκριμένη περίοδο για να μην θεωρείται «εκτός», όπως να επιλέγει συγκεκριμένες μάρκες ρούχων και στυλ μαλλιών, να τρυπά διάφορα μέρη του προσώπου του και να υιοθετεί ένα μάγικο ύφος ως άμυνα.

Επίσης, ταυτίζεται με κάποιες αντιλήψεις και συχνά επιλέγει να αντιδράσει με συγκεκριμένους τρόπους σε διάφορες περιστάσεις, χωρίς πάντα να συμφωνεί. Πολλοί είναι οι έφηβοι που εμπλέκονται σε παραβατικές συμπεριφορές όπως σκασιαρχείο, βανδαλισμοί, χρήση ουσιών κ.τ.λ. μόνο και μόνο γιατί λειτουργούν ως ομάδα. Οι έφηβοι που είναι συναισθηματικά πιο ευάλωτοι γιατί μπορεί να αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, οικογενειακά προβλήματα και να έχουν αναπτύξει χαμηλή αυτοεκτίμηση, είναι πιο επιρρεπείς στο να εντάσσονται σε ομάδες παραβατικών συνομηλίκων και να ταυτίζονται με αυτούς, για να νιώθουν ότι ανήκουν κάπου.

Η άρνηση κάποιων εφήβων να ταυτιστούν με τα κοινά πρότυπα συνομηλίκων, συχνά προκαλεί την απόρριψη και την απομόνωσή τους από την ομάδα και μπορεί να βιώσουν διάφορες μορφές σχολικού εκφοβισμού, όπως κοινωνικό αποκλεισμό, λεκτικό χλευασμό κ.τ.λ. Αυτό μπορεί να επιδράσει πολύ αρνητικά στη συναισθηματική τους κατάσταση και την αυτοεικόνα τους.

Τα παιδιά, λοιπόν, επηρεάζονται από τους συνομηλίκους σε μεγάλο βαθμό και γι' αυτό οι ενήλικες πρέπει να φροντίσουν για την επιλογή σωστών και κατάλληλων προτύπων από τα παιδιά τους, χωρίς όμως να ασκούν κριτική για τις επιλογές τους και χωρίς να είναι υπερπροστατευτικοί. Η εμπλοκή των παιδιών από νωρίς στον αθλητισμό, τη μουσική και άλλες υγιείς εξωσχολικές δραστηριότητες τα αποτρέπει να ταυτιστούν με αρνητικά πρότυπα συμπεριφοράς.

Επειδή η οικογένεια και το σχολείο είναι τα δυο βασικά κοινωνικά συστήματα που περιβάλλουν το παιδί, επιβάλλεται να υπάρχει μια καλή συνεργασία και συχνή επικοινωνία μεταξύ των δυο για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Τόσο οι γονείς όσο και οι εκπαιδευτικοί, πρέπει να παρέχουν στα παιδιά προοδευτική ελευθερία, να τα εμπλέκουν ενεργά στη διαμόρφωση και κατεύθυνση της ζωής τους και πάνω απ' όλα να είναι οι ίδιοι θετικά μοντέλα για μίμηση χωρίς όμως να ζητούν πάντα να τους μοιάσουν! Θα πρέπει να τα βοηθήσουν να γνωρίσουν καλά τον εαυτό τους και τις δυνατότητές τους και να τους μεταφέρουν το μήνυμα ότι το σημαντικότερο απ' όλα είναι να μπορούν να είναι «καλύτεροι σε αυτό που είναι», όπως αναφέρει και ο Ντάγκλας Μαλλόχ στο πιο κάτω ποίημα του:

ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΕ

Αν δεν μπορείς να είσαι δέντρο στην κορυφή του λόφου,
χαμόδεντρο να γίνεις στην κοιλάδα
μα να γίνεις το πιο όμορφο χαμόδεντρο
στον ρυακιού την όχθη!

Γίνε ένας θάμνος αν δεν μπορείς δέντρο να είσαι!
Κι αν δεν μπορείς να είσαι θάμνος,
γίνε χλόη κι ομόρφαινε τις παρυφές του δρόμου.

Αν δεν μπορείς να είσαι δρυς
γίνε μικρή φιλούρα
αλλά η ομορφότερη κοντά στη λίμνη!

Να γίνουμε όλοι καπετάνιοι δεν μπορούμε,
χρειάζεται και πλήρωμα, έχει δουλειά για όλους,
άφθονες δουλειές, μεγάλες και μικρές
και πρέπει ο καθένας μας ό,τι μπορεί να κάνει.

Αν δεν μπορείς να είσαι ο ήλιος γίνε αστέρι,
από το μέγεθος ούτε κερδίζεις, ούτε χάνεις

Να είσαι ο καλύτερος σ' αυτό που είσαι!

MME και Κοινωνικά Πρότυπα

(Αγάθη Καραολή, Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος)

Η έντυπη γνώση (βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά) ήταν ιστορικά το πρώτο μέσο μαζικής ενημέρωσης και ήταν στενά συνδεδεμένη με την εκπαίδευση. Η έντυπη πληροφόρηση είναι ακόμα και σήμερα αυτή που θεωρείται πως οδηγεί στη μόρφωση.

Το ραδιόφωνο ήταν το δεύτερο μέσο μαζικής ενημέρωσης που επινόησε ο άνθρωπος. Η τηλεόραση όμως είναι αυτή που επέφερε τεράστιες αλλαγές θετικές και αρνητικές καθώς και προβλήματα στην ενημέρωση. Ένα άλλο μέσο είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και όλες οι εφαρμογές της τεχνολογίας του. Θα ήταν ευχής έργο αν οι άνθρωποι είχαν τη σύνεση και την ωριμότητα να χρησιμοποιούν με μέτρο τα πιο πάνω ώστε να αλληλοσυμπληρώνονται και να ωφελούν.

Κάθε εποχή διαμορφώνει τα δικά της κοινωνικά πρότυπα με βάση το ιδεώδες που επικρατεί. Ποια πρότυπα επικρατούν λοιπόν σήμερα και ποιο ιδεώδες τα διαμορφώνει; Βέβαια, αν και είναι αμφίβολο αν υπάρχουν σήμερα κοινωνικά πρότυπα, τα περισσότερα προέρχονται κυρίως από το χώρο του θεάματος και είναι διαποτισμένα από το ευδαιμονικό «ιδεώδες». Τα πρότυπα αυτά διαμορφώνονται και προβάλλονται συχνά και συστηματικά από τα ΜΜΕ π.χ. ποδοσφαιριστές, τραγουδιστές, ηθοποιοί, τηλεπαρουσιαστές, άτομα που σταδιοδρομούν στην πασαρέλα, τα οποία ως επί το πλείστον αποκτούν πολύ γρήγορα δόξα και χρήματα και γίνονται είδωλα θαυμασμού και λατρείας. Αντίθετα, άτομα άλλων κοινωνικών ομάδων που αποτελούν τα θεμέλια και τους πυλώνες της κοινωνίας, παραμένουν στην αφάνεια και στην ανωνυμία.

Τα παράδοξα αυτά κοινωνικά φαινόμενα είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εποχής μας. Η αντιστροφή της κλίμακας των κοινωνικών αξιών και τα εκφυλιστικά φαινόμενα που παρατηρούνται στα κοινωνικά ήθη οδηγούν την κοινωνία αργά αλλά σταθερά σε παρακμή και αποσύνθεση.

Το «ιδεώδες» του ευδαιμονισμού που επικρατεί σήμερα σε όλο τον πλανήτη παρασύρει τον άνθρωπο στον εύκολο πλουτισμό, στην κατάκτηση υψηλών θέσεων και αξιωμάτων και στην απόκτηση δύναμης και φήμης έναντι οιοδήποτε

ηθικού τιμήματος. Ιδέες, αξίες και αρχές θυσιάζονται όλες στο βωμό του χρήματος, της δόξας και της εξουσίας. Όσοι εξακολουθούν να πιστεύουν σε πρότυπα αρετής και ήθους χαρακτηρίζονται ρομαντικοί και αφελείς.

Από πλευράς ομορφιάς βλέπουμε ότι η εποχή μας απαιτεί ένα πολύ αδύνατο σώμα, με αναλογίες μοντέλου, το οποίο παρουσιάζεται ως το τέλειο και το κοινωνικά αποδεκτό. Ως εκ τούτου βλέπουμε συχνά τα κορίτσια κυρίως να υποβάλλουν τον εαυτό τους σε εξαντλητικές δίαιτες και συχνά να φτάνουν στην ανορεξία και άλλες διατροφικές διαταραχές προκειμένου να μοιάσουν στα πρότυπα αυτά.

Ακόμη, η έξαρση των πλαστικών επεμβάσεων από νεαρή ηλικία, μαρτυρεί την αδιάκοπη προσπάθεια και τον αγώνα των νέων να γίνουν όπως προστάζει η μόδα, η εποχή. Επίσης, τα παιδιά και οι έφηβοι μιμούνται διάφορα χαρακτηριστικά των επωνύμων, όπως το κούρεμα, το χτένισμα, το ντύσιμο, το μακιγιάζ κ.λπ. Θεωρώντας τα διάσημα πρόσωπα ως μοντέλα και πρότυπα, προσπαθούν να μιμηθούν την εξωτερική τους εμφάνιση, είτε απλά για να μοιάσουν σ' αυτά, είτε ακόμα επειδή θεωρούν ότι με τον τρόπο αυτό θα γίνουν πιο αποδεκτοί, πιο αρεστοί και πιο πετυχημένοι.

Παράλληλα, πέρα από την εξωτερική εμφάνιση, οι νέοι πολλές φορές μιμούνται τρόπους συμπεριφοράς ή ομιλίας των προτύπων αυτών. Ανάλογα με τις εμπειρίες, τις πεποιθήσεις και την ανατροφή του, το κάθε παιδί αντιδρά διαφορετικά στις συμπεριφορές αυτές. Είτε δηλαδή τις επικροτεί και ταυτίζεται μ' αυτές είτε τις κατακρίνει.

Πολλές φορές τα πρότυπα που έχει ο κάθε άνθρωπος, ένα ή περισσότερα, δεν τα διαλέγει ο ίδιος αλλά του τα περνάει η κοινωνία ολόκληρη με έμμεσο και άμεσο τρόπο. Συνεχώς παρατηρούμε ότι τα ΜΜΕ, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, ο τύπος, το διαδίκτυο (internet) ακολουθούν μια ραγδαία πορεία εξέλιξης και επηρεάζουν τον άνθρωπο σε πολλούς τομείς. Γενικά όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν πολύ ενεργά και αποτελεσματικά στην προσπάθεια όλων των κοινωνιών να εμφυτεύουν, κυρίως στους νεότερους ανθρώπους της κοινωνίας, προκαθορισμένα και συγκεκριμένα πρότυπα. Έρευνες δείχνουν ότι αν συνεχιστεί αυτή η ραγδαία επίδραση, ειδικά της τηλεόρασης, «το μέσο παιδί που γεννιέται σήμερα παρακολουθώντας τηλεόραση όταν θα έχει φτάσει τα δεκαοχτώ του χρόνια θα έχει ξοδέψει περισσότερο χρόνο από οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, εκτός από τον ύπνο».

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ατέλειωτες ώρες μπροστά στην τηλεόραση έχουν ποικίλες συνέπειες. Εκτός από τα προβλήματα στην όραση, οδηγούν στην παθητικότητα και αδρανοποίηση και επηρεάζουν τη διαμόρφωση προτύπων από τα παιδιά αλλά και τους μεγάλους. Τα ΜΜΕ βομβαρδίζουν τον άνθρωπο και ως καταναλωτή, πόσο μάλλον τα παιδιά και τους εφήβους που είναι επιρρεπή και βρίσκονται στο κρίσιμο στάδιο διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους, με πληθώρα προτύπων. Αποτελούν τη γέφυρα που συνδέει τον απλό κόσμο με τα πρόσωπα του καλλιτεχνικού, αθλητικού και πολιτικού χώρου.

Από την τηλεόραση επηρεάζεται εύκολα η συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων. Ποια είναι τα πρότυπα που περνάει η τηλεόραση στα παιδιά και στους εφήβους; Συχνά θεωρούν διάσημους τηλεοπτικούς ήρωες ή τραγουδιστές που πρωταγωνιστούν σε video-clips ως παραδείγματα προς μίμηση. Η τηλεόραση, με τις πολλές εκπομπές διαφόρου περιεχομένου, τις διαφημίσεις, τα reality και τα talent shows, τα διάφορα παιδικά προγράμματα με τους εκθαμβωτικούς, τους λαμπερούς, τους ελκυστικούς και όμορφους ψηλούς και τις ψηλές καλλίγραμμες αψεγάδιαστες γυναίκες, τα sex symbols και των δύο φύλων, περνά πρότυπα που είναι πολλές φορές κατάλληλα προς μίμηση αλλά και άλλα που είναι άκρως ακατάλληλα καθώς μαθαίνει στα παιδιά και στους εφήβους να ακολουθούν μια πιο βίαια συμπεριφορά και έναν τρόπο ζωής που δεν αντιστοιχεί στα πραγματικά δεδομένα και τις αντιλήψεις της εποχής αλλά είναι μέρος της υπερβολής που πλασάρει η τηλεόραση.

Δυστυχώς είναι σπάνια η παρακολούθηση θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς και συχνότερη η παρακολούθηση αντικοινωνικής συμπεριφοράς (βία, σεξ, σαδομαζοχισμός, ακραίες καταστάσεις). Ακόμη και τα παιδικά προγράμματα και τα κινούμενα σχέδια περιέχουν βία και προβάλλουν μια ανταγωνιστική και προκλητική συμπεριφορά. Η τηλεοπτική βία, όπως και η βία στις κινηματογραφικές ταινίες ή στα video-games κάνει τα παιδιά πιο ανεκτικά στην επιθετικότητα άλλων παιδιών, λιγότερο συναισθηματικά και λιγότερο αρνητικά έναντι στη βία.

Συμπεράσματα:

- Όταν το άτομο δεν έχει την κρίση να ακολουθήσει ή να μιμηθεί ένα σωστό πρότυπο τότε αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ψυχολογικά προβλήματα συμπεριφοράς αλλά και σοβαρά σωματικά προβλήματα π.χ. νευρική ανορεξία που μπορεί να οδηγήσει στο θάνατο.
- Μίμηση ενός προτύπου που ακολουθεί βίαιες συμπεριφορές οι οποίες κυρίως αντλούνται μέσα από ταινίες με ψεύτικα πρότυπα, επηρεάζει κακώς τους νέους που ίσως φτάσουν σε σημείο να τις πράξουν στην πραγματικότητα, δηλαδή να τις αντιγράψουν.
- Από κάποια είδη μουσικής πλασάρονται κάποιες κακές συνήθειες των τραγουδιστών όπως είναι η χρήση ναρκωτικών κ.ά. που οι θαυμαστές τους μπορεί να θελήσουν να τις ακολουθήσουν στην προσπάθειά τους να ταυτιστούν μαζί τους.
- Η τηλεόραση δεν προβάλλει μέσα από τις εκπομπές της καθόλου ρεαλιστικά παραδείγματα της απλής καθημερινής ζωής ενός ανθρώπου καθώς τα πάντα είναι μονταρισμένα και η κάθε λεπτομέρεια προσχεδιασμένη για να φαίνονται όλα τέλεια. Στην πραγματικότητα όμως είναι στημένα από την πιο μηδαμινή λεπτομέρεια ως την πιο καλοσχεδιασμένη ταινία ή εκπομπή.

- Παρατηρούνται φαινόμενα όπως ο εθισμός ή η απομόνωση σε τηλεθεατές και χειριστές ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Όλες οι πληροφορίες που διοχετεύονται μέσα από τα Μ.Μ.Ε. πρέπει να γίνονται αντικείμενα συζήτησης, εκτίμησης και αμφισβήτησης. Οι γονείς μπορούν να επηρεάσουν το είδος των κοινωνικών γνώσεων που παίρνουν τα παιδιά από μια εκπομπή σχολιάζοντας, τονίζοντας, φιλτράροντας και εξηγώντας αυτά που συμβαίνουν στην οθόνη. Η συζήτηση βοηθάει στη συγκρότηση πληροφοριών και στη διαμόρφωση ιδεών. Γονείς και παιδιά παρακολουθούν μαζί τηλεόραση ή ταινίες, παίζουν παιχνίδια στον υπολογιστή αλλά σπάνια κάνουν σχόλια.

Καλές Πρακτικές για Ενίσχυση Θετικών Προτύπων

(Έλενα Χρίστου Κάγκα, Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος)

- Αναπτύξτε μιας στενής και ειλικρινούς σχέσης με τα παιδιά σας. Όσο πιο στενή και ειλικρινή σχέση έχετε με τα παιδιά σας τόσο πιο άνετα θα νιώθουν τα παιδιά να σας προσεγγίσουν όταν έρθουν αντιμέτωπα με μια δυσκολία που δεν μπορούν να χειριστούν μόνα τους. Με τον τρόπο αυτό, εκτός από το να τα αποθαρρύνετε να μιμούνται αρνητικές συμπεριφορές συνομηλίκων τους αλλά και προτύπων, με τα οποία ενδεχομένως να έρχονται αντιμέτωπα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, δράτε και ως θετικό πρότυπο προς μίμηση.
- Δώστε ποιοτικού χρόνου σαν οικογένεια με το παιδί σας προγραμματίζοντας δραστηριότητες όπως αθλήματα, πικνικ και πεζοπορίες.
- Μιλήστε ανοιχτά με τα παιδιά σας αναφορικά με πιέσεις που πιθανόν να προκύψουν στη ζωή τους είτε από συνομηλίκους (π.χ., αναφορικά με το κάπνισμα) ή άλλες πηγές όπως η τηλεόραση και το ίντερνετ που προβάλλουν μη-ρεαλιστική ή αρνητική εικόνα του εαυτού. Είναι σημαντικό για τα παιδιά να γνωρίζουν ότι όλοι οι άνθρωποι σε κάποιο στάδιο της ζωής τους ενδεχομένως να νιώσουν ότι πρέπει να ανήκουν σε κάποιο κοινωνικό σύνολο οπότε είναι φυσιολογικό να ενδώσουν σε κάποιου είδους πίεση.
- Δώστε έμφαση στη διδασκαλία και επιβράβευση της αυτονομίας και δυναμικότητας των παιδιών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω παιχνιδιού ρόλων (role playing) το οποίο περιλαμβάνει την εξάσκηση διάφορων απαντήσεων σε υποθετικές καταστάσεις. Σκοπός του παιχνιδιού ρόλων είναι η ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών αφού τους δίνει την

ευκαιρία να εξασκηθούν στο να λένε «όχι» στους άλλους αλλά και στο να επιλύουν προβλήματα καθημερινής φύσης.

- Ενθαρρύνετε την ανάπτυξη φιλίας με παιδιά που παρουσιάζουν θετικά στοιχεία. Επιδιώξτε γνωριμία με τους φίλους αλλά και τους γονείς των φίλων των παιδιών σας. Σκοπός της γνωριμίας αυτής είναι να διευκρινίσετε το είδος της επίδρασης (π.χ., θετικής ή αρνητικής) που έχουν οι φίλοι των παιδιών σας προς τα παιδιά σας και αν οι γονείς τους έχουν παρόμοιες αξίες με τις δικές σας. Αν αντιληφθείτε ότι τα παιδιά σας κάνουν παρέα με άτομα που έχουν κακή επίδραση σ' αυτά, αποφύγετε το κήρυγμα και την κριτική αφού αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αντιδραστική συμπεριφορά εκ μέρους των παιδιών. Επιπρόσθετα, αποφύγετε να επικεντρωθείτε στο άτομο του οποίου η συμπεριφορά σας ενοχλεί. Αντιθέτως, επιλέξτε να επικεντρωθείτε σε συγκεκριμένες συμπεριφορές ή δράσεις που θεωρείτε αρνητικές, π.χ., θα μπορούσατε να πείτε: «Μου φαίνεται ότι κάθε φορά που ο Σταύρος έρχεται στο σπίτι μας παραβαίνει και ένα άλλο κανόνα. Ας μιλήσουμε λίγο γι' αυτό».
- Να έχετε επίγνωση των δραστηριοτήτων και των χώρων στους οποίους συχνάζουν τα παιδιά σας, καθώς και επίβλεψη των δραστηριοτήτων τους. Περιορίστε την πρόσβασή τους στην τηλεόραση και στο διαδίκτυο έχοντας υπόψη την καταλληλότητα των εκπομπών που παρακολουθούν σύμφωνα με το δικό τους ηλικιακό επίπεδο.
- Όσον αφορά την επιρροή που έχουν οι διαφημίσεις στα παιδιά, είναι σημαντικό να τους εξηγήσετε πως στόχος των διαφημιστών είναι να εκμεταλλεύονται τις ανασφάλειες των ανθρώπων/καταναλωτών για να θεωρούν ότι τα προϊόντα τους θα βελτιώσουν τον τρόπο ζωής τους ή την εμφάνισή τους. Παράλληλα, όσον αφορά το ρόλο εταιριών παραγωγής ταινιών μπορείτε να εξηγήσετε στα παιδιά ότι οι χαρακτήρες που προσπαθούν να προάγουν σε σχέση με την εμφάνιση και τον τρόπο ζωής δεν ανταποκρίνονται απαραίτητως στην πραγματικότητα, κυρίως της κυπριακής κοινωνίας και συχνά ενισχύουν ένα μη-ρεαλιστικό και ανθυγιεινό τρόπο ζωής.
- Περιορίστε και αποφύγετε την έκθεση των παιδιών σε ταινίες ή βιντεοπαιχνίδια που περιέχουν σκηνές βίας. Μελέτες που έχουν διεξαχθεί αναφορικά με το θέμα αυτό έδειξαν ότι παιδιά που εκτίθενται συστηματικά σε σκηνές βίας στην τηλεόραση πιθανόν να υιοθετήσουν τη βία ως τρόπο επίλυσης των προβλημάτων τους.
- Οι γονείς πρέπει να αποδεχθούν το γεγονός ότι κάποιες φορές θα νιώσουν ανάκονοι να αντεπεξέλθουν στους κινδύνους που παραμονεύουν τα παιδιά τους. Είναι σημαντικό λοιπόν να κατανοήσουν ότι αυτό είναι ένα απόλυτα φυσιολογικό συναίσθημα. Αν νιώσουν ότι δεν ξέρουν πώς να προσεγγίσουν

τα παιδιά τους, καλό θα ήταν να αναζητήσουν κάποια βιβλία, τόσο για την παιδική όσο και για την εφηβική ηλικία, που θα μπορούσαν να παρέχουν θετικά πρότυπα με τα οποία τα παιδιά και οι έφηβοι μπορούν να ταυτιστούν.

- Να είστε θετικό πρότυπο του παιδιού: Οι γονείς είναι οι πρώτοι δάσκαλοι που έχουν τα παιδιά. Η συμπεριφορά, η εμφάνιση και τα ενδιαφέροντα που επιδεικνύει κάποιο παιδί αρχίζουν από τους ενήλικες που το περιτριγυρίζουν. Για το λόγο αυτό, πρέπει εσείς οι ίδιοι να θέσετε το παράδειγμα για τα παιδιά σας επιδεικνύοντας αυτοέλεγχο, σεβασμό προς τους συνανθρώπους σας, ευγένεια, ειλικρίνεια και καλή κοινωνική κρίση. Σιγουρευτείτε επίσης ότι οι συμβουλές που δίνετε στα παιδιά σας αντικατοπτρίζουν και τις δικές σας πράξεις. Αν τα παιδιά αντιληφθούν ότι οι γονείς τους δεν εφαρμόζουν αυτά που τους συμβουλεύουν τότε υπάρχουν λιγότερες πιθανότητες να τα εφαρμόσουν και τα ίδια.
- Επιπρόσθετα, η εφαρμογή λανθασμένων στρατηγικών πειθαρχίας όπως λεκτική επιθετικότητα, χειραγώγηση, η χρήση υπερβολικών τιμωριών προς το παιδί καθώς και οι έντονες συγκρούσεις μεταξύ των γονιών στην παρουσία του παιδιού πρέπει να αποφεύγονται.
- Παρακολουθήστε τα παιδιά σας για αλλαγές στη συμπεριφορά: Δώστε σημασία στις πιθανές αλλαγές που μπορεί να παρουσιάζει το παιδί σας. Για παράδειγμα, αν το παιδί σας αρχίσει να επιδεικνύει περίεργη συμπεριφορά όπως αντιδραστικότητα, έντονη επιθετικότητα, έντονες αλλαγές στις διατροφικές του συνήθειες και αλλαγές στην κατάσταση ύπνου, συζητήστε τις αλλαγές αυτές με το παιδί και αποταθείτε σε ειδικό, αν χρειαστεί.
- Συνεργαστείτε με το σχολείο του παιδιού σας για να λύσετε το πρόβλημα. Τα σχολεία παίρνουν τις υποχρεώσεις τους σε σχέση με εκφοβιστική συμπεριφορά πολύ σοβαρά και έχουν περισσότερη επιτυχία όταν οι γονείς συνεργάζονται με το σχολείο για να λύνουν το πρόβλημα του εκφοβισμού.
- Να θυμάστε, αν εσείς δεν ήσαστε ενήμεροι ότι το παιδί σας ήταν θύμα εκφοβισμού, τότε ίσως ούτε και οι δάσκαλοι του παιδιού σας το γνώριζαν.

Βιβλιογραφία

- Bandura, A (1971), social learning theory, NY: GLP
- Balswick & Ingoldby (1982), Τα ηρωικά πρότυπα: η ψυχολογική δομή και ο παιδαγωγικός τους ρόλος, Νέα Παιδεία 99, 147-155
- Cole, M. & Cole, Sh. (2001). «Η ανάπτυξη των παιδιών». Β΄ τόμος, Τυπωθήτω, Αθήνα
- Γιώργας Δ. (1986) Κοινωνική Ψυχολογία, Τόμος Α΄
- Γιώργας Δ. (1986) Κοινωνική Ψυχολογία, Τόμος Β΄
- Davies, D. (2011). "Child Development. A practitioner's Guide". Guilford Press, New York
- James Shanahan & Michael Morgan, Τηλεόραση, η πραγματικότητα και το κοινό
- Καζάζη, Μ. (2000), Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης
- Kristen Baker & Michelle Donnelly (2001). The Social Experiences of Children with Disability and the influence of Environment: a framework for intervention, Disability & Society, Vol. 16, No. 1, pp.71-85
- Kristin Zolten, M.A. & Nicholas Long, Ph.D. (1997, 2006), Department of Pediatrics, University of Arkansas for Medical Sciences Artwork by Scott Snider
- Μαρσελλί Ντ. & Ντε Λα Μπορί Γκυγμέτ (2003), Αναστατωμένοι έφηβοι...Αναστατωμένοι Γονείς
- Νομικού Χ. Γ. (2004), Εφηβεία – Η Ηλικία της Επανάστασης
- Παρασκευόπουλος, Ι. «Εξελικτική Ψυχολογία» Προσχολική Ηλικία, Αθήνα
- Παρασκευόπουλος, Ι. «Εξελικτική Ψυχολογία» Εφηβική Ηλικία, Αθήνα
- Παππά, Β. (2006). «Επάγγελμα γονέας», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- Severe, S. (2004). «Πώς να συμπεριφέρεστε σωστά», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα
- Τσιάντης, Ι. (2001). «Εισαγωγή στην Παιδοψυχιατρική». Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα

- Χρηστάκη Γ. Κώστας (2005) Η επιθετική συμπεριφορά στην παιδική ηλικία
- Walker, L.C., (2006) Violence Prevention: A Mental Health Issue, Tips for Parents and Educators, National Association of School Psychologists
- www.daskalos.edu.gr
- www.eduportal.gr
- <http://www.ship.edu/cgboeree/bandura>
- <http://www.bdtips.com>
- http://www.infed.org/biblio/role_model_education.htm
- <http://kerentzis.blogspot.com/2011/02/bandura-albert-1925.html>